

APROXIMACIONS AL DRET DES DEL LLENGUATGE: FASES I DIFERENTS PERSPECTIVES

Jorge Lalinde Jürss

Escola Oficial d'Idiomes de Catalunya

1. INTRODUCCIÓ

El llenguatge jurídic, com a tecnolèct o llenguatge per a fins específics, presenta les mateixes característiques que són comunes a altres llenguatges propis de professions determinades, com el llenguatge mèdic, l'informàtic o qualsevol altre llenguatge tècnic. Els trets característics comuns poden ser l'alt nivell d'abstracció, l'ús de termes tècnics, l'existència de particularitats sintàctiques, etcètera. Però el llenguatge jurídic té també les seves peculiaritats, ja que té dos destinataris: el jurista, entès en la seva concepció més àmplia com tot aquell que es dedica al món del dret, i el destinatari, que és aquell que ha d'entrar en contacte amb les diferents esferes del dret. Per això, el llenguatge jurídic es diferencia d'altres pel fet que conté expressions que poden coincidir amb expressions del llenguatge comú des del punt de vista formal, però que no necessàriament ho han de fer des del punt de vista del significat. Com que, d'altra banda, la seguretat jurídica ha de quedar salvaguardada, aquesta només queda garantida per conceptes clarament unívocs, de manera que els conceptes que coincideixin amb els del llenguatge comú han de ser delimitats en el seu significat per definicions legals. És per això que quan es demana que el llenguatge jurídic o l'administratiu siguin transparents i perfectament comprensibles per a tothom, no s'ha de tenir en compte la funció constitutiva del terme *jurídic*, que ha de ser sotmès a diferents processos d'interpretació per poder ser integrat (subsumit) en el sistema normatiu corresponent.

Igualment, la terminologia específica del dret pot satisfer perfectament les necessitats dels juristes, però caldrà sempre una connexió amb el llenguatge comú, perquè fa referència a realitats concretes. A més, es tracta d'un dels llenguatges especialitzats més antics, que es va crear a partir del llenguatge comú i que té caràcter de llenguatge funcional, ja que es desenvolupa a partir de les situacions d'ús. Es pot parlar, doncs, d'una relació d'intercanvi constant entre el llenguatge específic i el llenguatge comú.

La tasca del jurista es basa fonamentalment en la interpretació de textos, i és per això que es duu a terme en el marc d'uns models d'interpretació, d'una hermenèutica específica que canvia amb el temps. La semàntica jurídica, que significa la reflexió teòrica i metadiscursiva sobre aquest treball interpretatiu, està relacionada, doncs, amb la semàntica de textos de la lingüística general. Mentre que la lingüística comparada ha creat tot un seguit d'eines idònies, la ciència jurídica necessitaria quelcom semblant perquè es poguessin elaborar i determinar les convergències i divergències entre les estructures jurídiques i les lingüístiques. Així, Rainer Arntz (Arntz, 1999), tot citant Wolfgang Mincke, diu que el fet que tant les llengües com els ordenaments jurídics siguin sistemes normatius, fa que les qüestions que es plantegin siguin similars. Si l'estudiós de la lingüística comparada ha de plantejar-se *quins mitjans té la llengua anglesa per a expressar aquests fets*, l'estudiós del dret comparat també haurà de formular-se la pregunta corresponent: *quins mitjans té l'ordenament jurídic anglès per a regular aquesta situació*. Aquest aspecte de la interdisciplinarietat és subratllat per Peter Hartmann en la seva obra *Rechtswissenschaft und Sprachwissenschaft-eine vergleichende Konfrontation* quan parla de la necessitat d'establir una taxonomia d'una teoria jurídica estructural tot partint dels principis establerts en la lingüística comparada.

D'altra banda, Rainer Arntz també subratlla l'afinitat entre el treball de la terminologia jurídica contrastiva i el dret comparat. En ambdós casos es tracta de delimitar un camp determinat, de descobrir la seva estructura, ja sigui la d'un sistema lingüístic, ja sigui la d'un ordenament jurídic, i de comparar després aquestes estructures. No s'ha d'oblidar, però, que els fins perseguits són diferents: en la terminologia contrastiva es vol descriure i comparar conceptes i relacions entre conceptes per a, després, sistematitzar-los, mentre que en el dret comparat es tracta d'esbrinar com es resol un mateix problema en dos o més ordenaments diferents (Arntz, 1999).

Sobre la funció de la terminologia jurídica en el dret comparat, Constatinesco apunta (Constatinesco, 1972) que no és tan important mostrar l'equivalència d'un terme, sinó de quina manera i amb quina profunditat l'explicació terminològica prepara els possibles investigadors del dret comparat sobre un tema determinat. Així, considera la terminologia jurídica com el punt d'intersecció entre la llengua i el dret, tot omplint el concepte nucli, pròxim al llenguatge comú, amb conceptes jurídics i les seves diverses accepcions i connotacions en el món del dret. D'acord amb això, la terminologia jurídica es determina a partir de dues coordenades: una de lingüística, existent fora del dret, i una altra de jurídica, segons la qual la traducció purament lingüística no té rellevància, sinó que és la translació de la concepció/institució d'un ordenament jurídic a la concep-

ció/institució afí d'un altre, la que realment constitueix el procés més important. Segons Constantinesco, la ciència de la terminologia jurídica no pertany realment a l'àmbit lingüístic, sinó al jurídic, de manera que tots els que s'ocupen d'aquesta estan fent, bàsicament, dret comparat.

Grossfeld (Grossfeld, 1996), en canvi, diu, en tractar de les qüestions centrals del dret comparat, que la llengua i el dret estan en igualtat de condicions i tenen la mateixa rellevància. Una comprensió profunda de la llengua i el dret només es pot assolir considerant el context històric i cultural, de manera que la comparació del dret a través de la comparació de textos esdevindrà necessàriament una comparació d'ordenaments i de comportaments. També per a Pia Letto-Vanamo (Letto-Vanamo, 2002) el llenguatge jurídic està vinculat a la llengua comuna, i fins i tot, des d'un punt de vista històric, a l'oralitat, present en els orígens de tots els sistemes jurídics i de la qual encara es troben empremtes en els documents jurídics més antics. L'ús de rituals, fórmules orals o rimes és a l'inici de tot ordenament jurídic, com la rima «Geschenktem Gaul schaut man nicht ins Maul», que té la seva correspondència en el refrany espanyol «a caballo regalado no se le mira el diente» (o, el que és el mateix, *el donant no es fa responsable dels possibles vicis de la cosa donada*), de manera que la paraula donada en el marc d'un procés no només té una importància declamatorià, sinó que amb la utilització d'aquestes fórmules, refranys o rimes es fa referència a una etapa arcaica i màgica del dret en la qual la fórmula oral vinculava les parts d'un procés.

Pia Letto-Vanamo vol subratllar el caràcter històric dels termes com a institucions. Com a exemple posa el terme *estat de dret* (*Rechtsstaat*), d'origen alemany, que reflecteix, sobretot, els problemes del segle XIX com ara la relació entre el dret i l'estat, la qüestió de la prioritat del dret, la relació entre l'individu i l'estat, la relació entre aquest i la societat civil, i el control de l'actuació estatal.

El terme *rule of law*, en canvi, tot i que fa referència a unes concepcions similars, ja que implica també la idea de l'adequació de les actuacions de l'estat a l'imperi de la llei, parteix de supòsits diferents, la qual cosa hauria de ser coneguda no només pels estudiosos del dret comparat, sinó també pels traductors i els lingüistes. Els dos termes no són equivalents: les lleis britàniques no han entès mai l'estat com un concepte jurídic, mentre que, per al dret constitucional dels Estats Units, quan es parla d'estat és per referir-se als estats federats.

Així, a l'hora d'acostar-se a la terminologia d'un determinat ordenament jurídic, cal tenir en compte, en primer lloc, la dimensió històrica dels termes, així com el seu context polític i sociocultural i l'evolució d'ambdós. En aquest aspecte, l'obra de Jesús Lalinde Abadía *Las culturas represivas de la humanidad* dóna una visió històrica general del sistema jurídic en qüestió, de la seva evolució i de les concepcions generals que conformen les seves bastides jurídiques.

2. PERÍODES EN LA INTERPRETACIÓ DE TEXTOS

Dins el camp de la semàntica jurídica i a partir de la ja esmentada dimensió històrica dels termes jurídics, la interpretació dels textos legals no és aliena a la semàntica dels textos de la lingüística general. La naturalesa i l'extensió d'aquesta relació encara es debat, però, tot i així, es pot establir dins el camp de la semàntica jurídica una evolució teòrica similar a la produïda dins el camp de la lingüística, influenciada per altres ciències socials.

L'anàlisi formal dels textos jurídics, des del punt de vista lingüístic, ha estat objecte al llarg del segle XX de diverses concepcions teòriques que reflecteixen l'evolució esdevinguda en altres ciències socials, sobretot en les de caràcter metateòric, com és el cas de la filosofia de la ciència.

Des de la revolució científica dels segles XVII i XVIII i fins a la postguerra, l'objecte essencial de la filosofia de la ciència han estat les ciències de la natura (la física, la química i la biologia), ja que han estat considerades el model del coneixement científic, de manera que les ciències socials han estat analitzades d'acord amb els paràmetres establerts per la filosofia de la ciència. Només a partir dels anys seixanta va sorgir una filosofia específica per a aquestes ciències (Díaz i Heler, 1998). Des del 1925 fins als nostres dies, la filosofia de la ciència es pot dividir en tres períodes que fan referència a tres concepcions diferents. Aquestes tres grans concepcions en l'anàlisi de textos especialitzats són l'anàlitica, la pragmàtica i la retòrica, que, si bé són característiques de diverses fases, sovint coincideixen en el temps.

2.1. PRIMERA ÈPOCA

Pel que fa a la primera època, la teoria analítica va sorgir a partir de la formació del Cercle de Viena als anys vint i es va perllongar fins a la decadència de l'anomenada *received view* dins la cultura anglosaxona, amb l'aparició del llibre de Thomas Kuhn *The structure of scientific revolution*. Aquesta època es va caracteritzar per l'aparició del positivisme lògic com una reacció a la filosofia idealista alemanya, amb un component fortament metafísic.

Són representants il·lustres del positivisme lògic Rudolf Carnap, Otto Neurath, Herbert Feigl i Hans Reichenbach. La perspectiva teòrica de l'anomenat *Cercle de Viena*, a l'hora d'analitzar el llenguatge científic, es basava en gran manera en les obres del «primer Wittgenstein», com el *Tractatus logico-philosophicus*. Aquesta teoria és coneguda com a *atomisme lògic* i va ser desenvolupada principalment per Carnap. Es pot definir com a concepció analítica, ja

que està centrada en el text i s'ocupa de les relacions «sintàctiques» entre els conceptes.

2.2. SEGONA ÈPOCA

La segona època va des de les crítiques que va provocar el positivisme lògic del Cercle de Viena a França (Bachelard, 1938) i Alemanya (Popper, 1934-1959) fins a la recepció a finals dels anys vuitanta, per part de la sociologia de la ciència, de les perspectives històriques o historicistes i externalistes que havia introduït Kuhn. Aquesta nova tendència dins la filosofia de la ciència s'anomenà *externalisme*. No es tracta aquí de revisar els postulats del positivisme, sinó de plantejar qüestions que el positivisme no havia pres en consideració. Algunes de les qüestions bàsiques, com ara la qüestió metodològica, es van passar per alt perquè no es consideraven rellevants. Aquesta segona època respon a una concepció pragmàtica del llenguatge científic/específic, en el qual els aspectes de l'ús dels termes adquireixen una importància decisiva. S'identifica amb l'anomenat «segon Wittgenstein», el de les *Philosophical investigations*, i conté també aportacions de la filosofia de les ciències socials (Hans Georg Gadamer, el constructivisme, el marxisme i la teoria crítica).

2.3. TERCERA ÈPOCA

La tercera teoria o teoria postmoderna va començar amb la introducció d'aspectes sociològics i es pot fer coincidir amb l'aparició de la polèmica obra de Paul Feyerabend (Feyerabend, 1975). Sota el concepte de *postmodernisme* es poden agrupar un seguit d'escoles de filosofia de la ciència que tenen una característica comuna: el rebuig de la racionalitat categòrica i la recerca d'alternatives que signifiquin remarcar l'especificitat del llenguatge en relació amb les altres formes de coneixement específic. L'anàlisi del llenguatge específic fa servir una varietat d'instruments teòrics, des de l'anàlisi del discurs fins als models informàtics.

Malgrat aquesta varietat, es pot trobar un denominador comú a totes aquestes tendències, la naturalesa retòrica, ja que, sobretot, para esment en el problema de la traducció/interpretació que implica qualsevol comunicació científica. Dos elements essencials per als estudis actuals del llenguatge específic són l'analogia i la naturalesa narrativa del text.

3. PERÍODES EN LA INTERPRETACIÓ DEL LLENGUATGE JURÍDIC

3.1. PRIMERA ÈPOCA

Dins la semàntica jurídica s'ha produït una evolució semblant, tot i que amb les seves especificitats, a la de la filosofia de la ciència, que en els últims anys ha esdevingut cada vegada més filosofia del llenguatge científic. El positivisme del segle XIX pretenia trobar resposta a tots els problemes jurídics d'interpretació del dret positiu, o, si no, com a mínim, de la jurisprudència, amb l'exclusió tant del dret natural com de les consideracions històriques, polítiques, psicològiques i socials. Aquesta teoria va arribar fins a la meitat del segle XX, encara té representants en el si de la doctrina jurídica i ha exercit una influència decisiva sobre els actors de l'univers jurídic i sobre les seves manifestacions dins la ciència jurídica. Això no vol dir que no hagi tingut els seus detractors, cosa que ja va passar al segle XIX: els neoescolàstics, els racionalistes, els krausistes i els marxistes. La jurisprudència dels «conceptes» (*Begriffsjurisprudenz*) del positivisme, juntament amb la jurisprudència coneguda com a *analítica* als països anglosaxons, podrien correspondre a allò que en el camp de la filosofia de la ciència s'entén com a *received view*, versió anglosaxona del positivisme lògic.

Així, les teories d'interpretació presents al segle XX, a part del ja esmentat positivisme, no són alienes a les que es plantegen des de la filosofia de la ciència o des del llenguatge en general. Com a exemples d'aquestes interrelacions, vull fer una enumeració no exhaustiva d'un seguit de representants d'aquestes teories. Per raons personals he decidit extraure aquests exemples dels espais jurídics alemany i espanyol i limitar-me als últims cinquanta anys, tot i que, segurament, es podrien extraure d'altres espais jurídics.

Dins el positivisme, s'ha de parlar de la doctrina clàssica de la interpretació, desenvolupada als anys cinquanta i seixanta pels seus representants més coneguts: Coing, Betti i Engisch. Aquesta teoria es pot relacionar sense dificultat amb el positivisme lògic, ja que es basa en els comportaments lingüístics i entén el «concepte» com a unitat estructural i funcional, amb la particularitat que, en lloc de partir de la interpretació literal del terme, emmarca la interpretació d'aquest en el conjunt de l'obra i entén per interpretació la «jurisprudència de conceptes».

Hi ha, però, dos moviments que a començament dels anys setanta van iniciar un canvi de tendència: d'una banda, la teoria analítica del dret de H. L. A. Hart, de l'àmbit anglosaxó i que no va arribar a tenir gran importància en l'àmbit alemany, i, de l'altra, la «semàntica lògica», sota la influència de Carnap, que està en la tradició de la filosofia de les llengües ideals del Cercle de Viena i que influencià llargament la teoria del llenguatge jurídic. El terme *semàntica* va

ser un tema central d'aquesta escola i es va convertir en el nou paradigma de la teoria metodològica.

El 1970 va aparèixer l'obra d'Ernst Joachim Lampe *Juristische Semantik*, segons la qual la semàntica és part de la lògica (Busse, 1993). La posició de la «semàntica lògica» gira al voltant del model derivat per Carnap de conceptes, els quals són susceptibles d'una definició precisa a partir dels criteris d'«extensió» i d'«intensió», que delimiten els continguts del concepte.

En l'àmbit espanyol, el positivisme del segle XIX, en general, està escassament representat com a corrent ideològic a causa de la supervivència de l'escolàstica espanyola, amb l'excepció de Pedro Dorado Montero (Lalinde Abadía, 1974). Sí que es constata, en canvi, la recepció al segle XX de les obres de Coing, Betti i Engisch, de manera que la perspectiva positivista estava present durant aquesta època.

La semàntica lògica, com a punt de referència de la semàntica lingüística, es troba àmpliament representada en els autors espanyols, sobretot després de la mort de Franco, amb el revifament de les llengües catalana, basca i gallega, que van tornar a ser utilitzades com a llengües de l'Administració i la justícia. La necessitat de crear una terminologia pròpia per als llenguatges específics ha fet que proliferessin els treballs de lexicologia i terminologia (Teresa Cabré, Gemma Rigau). Això també ha fet que apareguessin molts títols dedicats a la normalització i l'estandardització del llenguatge jurídic, i fins i tot a la creació d'una terminologia jurídica pròpia, com en el cas del basc. Com a exemples, es poden esmentar els catalans Brotó, Duarte, Puigpelat i Fabrè.

3.2. SEGONA ÈPOCA

La nova filosofia de la ciència es caracteritza per no prendre en consideració els aspectes formals. Pel que fa a l'anàlisi lingüística, aquesta teoria introdueix la idea que els conceptes científics o els termes de llenguatges específics són *theory-laden* i que, per aquesta raó, només adquireixen significat dins el sistema general d'aquest llenguatge i en les seves relacions amb altres conceptes i realitats a les quals fan referència. És l'època del constructivisme.

A mitjan anys seixanta s'obrí camí l'hermenèutica filosòfica de Hans Georg Gadamer, del qual s'extreu el concepte de *aplicació*, que sempre ha constituït un tema fonamental de la metodologia jurídica. Però també el tema dels «coneixements previs» (*Vorverständnis*) trobà una bona acollida entre els nous hermenèutics, ja que aquest concepte constitueix una bona base per a explicar els fonaments filosòfics de l'activitat interpretativa. Els representants més importants d'aquesta escola són Esser, Kaufmann, Hruschka i Larenz.

A mitjan anys setanta van sorgir noves concepcions teòriques del llenguatge, sota el nom genèric de *pragmàtica lingüística*, que introduïren un canvi en la concepció filosòfica del llenguatge jurídic. Així, un jurista com Schiffauer es dedicà a fer una investigació més exacta de la filosofia del llenguatge de les teories de Wittgenstein, tot intentant replantejar-se la semàntica jurídica i subratllar la funció comunicativa i el caràcter social de tots els llenguatges.

També en l'àmbit espanyol sorgiren noves anàlisis del llenguatge dels juristes que posaven en dubte el positivisme i subratllaven altres elements. Venien, sobretot, del camp de la filosofia del dret, però consideraven els aspectes lingüístics de l'ordenament jurídic. Com a exemple es pot esmentar Joan Ramon Capella (Capella, 1968), que en el seu llibre *El derecho como lenguaje* dona explicacions ideològiques per a l'elecció de determinades formulacions per part del legislador. Però no només l'aspecte ideològic o social era objecte preferent d'anàlisi, sinó que també es proposaven consideracions psicoanalítiques o epistemològiques, com en el cas dels argentins Ricardo Entelman, Enrique Marí i Enrique Kozicky (1987), que utilitzaven, d'una banda, les teories de la psicoanàlisi per a la revisió del discurs jurídic i, de l'altra, consideracions epistemològiques. En aquestes obres destaca la relació entre els elements de poder i el llenguatge del dret. La influència de Michel Foucault i de l'Escola de París es fa palesa en aquests autors, tots ells decidits a presentar el llenguatge jurídic com a instrument de la teoria del poder.

En el cas d'Enrique Marí (Marí, 1987) és on més es nota la influència de Foucault. Marí intenta rebutjar el mite de la uniformitat semàntica del dret com a llenguatge. Després d'investigar a fons un procés penal seguit a França, el cas Rivière, arriba a la conclusió que el discurs jurídic no és en cap cas l'aplicació d'una norma que pot ser entesa com una veritat metafísica o empírica, sinó que és, en realitat, el resultat de la interpretació d'una diversitat de textos, jerarquitzats, en els quals el llenguatge comú i el jurídic es barregen i que, al cap i a la fi, reflecteixen una relació de poder i de coneixements.

Ricardo Entelman, en canvi, introdueix elements de la filosofia de les ciències naturals en l'anàlisi dels textos jurídics: la funció dels principis bàsics de l'epistemologia de Gaston Bachelard és fer una investigació crítica dels mètodes actuals de coneixement, i, en aquest sentit, el llenguatge jurídic ha de ser emmarcat també en el context teòric del seu període històric.

3.3. TERCERA ÈPOCA

Finalment, el que és característic de la tercera època és el retorn als temes clàssics de la interpretació jurídica, tot i que s'és conscient de la complexitat de

l'objecte i de la diversitat de perspectives possibles. L'aspecte «retòric» torna a ser el tema central. Històricament, la retòrica també és una ciència i es troba subordinada a l'aparició de l'alfabet i a l'ús de la llengua escrita. Ens ofereix l'explicació conscient del fenomen lingüístic humà i l'explicació científica de com s'efectua la transmissió del pensament humà al mot articulat, ja que sols amb l'ajut de la llengua escrita l'ésser humà va ser conscient i capaç d'analitzar detingudament la llengua parlada, tot creant una disciplina retòrica. La missió més important de la retòrica és, per tant, l'explicació del fenomen lingüístic (Ramírez, 2002).

La retòrica estudia com l'experiència humana de la parla es reflecteix, mitjançant el llenguatge, en els mots. Segons Ramírez, cal entendre la retòrica de tres maneres: com l'estudi del «parlar», com l'estudi del «dir» i com l'estudi d'«el que s'ha dit». La primera fonamenta les altres dues. És la ciència del llenguatge la que ens fa conscients de l'ús de les paraules en relació amb allò que volem expressar.

Així, es planteja la qüestió de l'objecte de la interpretació jurídica, de quins són el seu procediment, les seves concepcions, regles o convencions, i, finalment, de quina correspondència hi ha entre interpretació i realitat, és a dir, quina és la funció de referència dels signes lingüístics. Amb la semàntica de referència s'intenta explicar la metodologia jurídica, com mostra l'obra de Bernd Jeand'Heur, segons el qual la referència no és només la simple representació d'un determinat concepte, sinó que molt sovint és la transmissió lingüística d'una realitat complexa, en la qual el llenguatge ha de ser un espai de creació (Busse, 1993).

Les noves teories destaquen la importància de la semàntica, del signe lingüístic i del seu significat. D'aquesta manera, el procés d'interpretació s'entén com un treball semàntic: les definicions tornen a despertar l'interès dels lingüistes, tot i que s'entenen dins la funció paradigmàtica.

Una altra característica de la semàntica jurídica és la diferenciació entre «interpretació» i «procediment analògic». La interpretació s'entén en el sentit que li dóna Wittgenstein: com a consens de la comunitat lingüística o coincidència en la utilització d'un determinat signe lingüístic.

D'altra banda, la semàntica de referència es pot definir com la traducció o translació d'una realitat a la terminologia d'un llenguatge especialitzat, la qual cosa comporta sovint trets constitutius.

Són representants de la semàntica jurídica a Alemanya Friedrich Müller, Dietrich Busse, Bernd Jeand'Heur, Christiansen, Wimmer i altres.

En l'àmbit espanyol, s'han publicat entre els jutges i en les escoles judicials llibres que s'ocupen d'aspectes estilístics del llenguatge jurídic (Rodríguez Aguilera, 1969; Prieto de Pedro, 1991; Bayo Delgado, 1998; Martín del Burgo, 2000).

Però l'aspecte retòric també està present en José Calvo González (Calvo González, 1996), que elabora una teoria de l'argumentació jurídica considerada des de la perspectiva narrativa.

En el marc de la pragmàtica i de la semàntica jurídica s'han d'esmentar també els argentins Alchourron i Bulygin (Alchourron i Bulygin, 1991), que consideren les normes segons criteris lògics, i l'espanyola Victoria Iturrealde (Iturrealde, 1989), que en el seu llibre *Lenguaje legal y sistema jurídico* es planteja la qüestió central de l'aplicació del dret. Iturrealde, que segueix el professor polonès Jerzy Wróblewski, parla dels quatre punts de vista des dels quals es pot fer un estudi d'interpretació i aplicació de la llei: el normatiu, el descriptiu, l'ideològic i el teòric.

La perspectiva teòrica investiga els processos mentals que l'aplicador del dret ha de seguir per a aplicar la llei. No es tracta aquí de processos psicològics, sinó de quines són les qüestions centrals que ha de resoldre el jutge o el jurista, en general, per a després fer-ne l'anàlisi teòrica. Aquesta anàlisi teòrica de la interpretació i del procés d'aplicació de la llei ha esdevingut el tema central de la semàntica jurídica avui dia.

4. BIBLIOGRAFIA

- ADÚRIZ-BRAVO, A. (2000). «A theoretical framework to characterise and assess proposals to teach the philosophy of science in the context of science education». A: EVANS, R.; MOLLER ANDERSEN, A.; SORENSEN, H. [ed.]. *Bridging research methodology and research aims*. Copenhagen: The Danish University of Education, p. 23-34.
- ALCHOURRON, C.; BULYGIN, E. (1991). *Análisis lógico y derecho*. Madrid: Centro de Estudios Constitucionales.
- ARNTZ, Reiner. (1999). «Rechtsvergleichung und kontrastive Terminologiearbeit: Möglichkeiten und Grenzen interdisziplinären Arbeitens». A: SANDRINI, Peter [ed.]. *Übersetzen von Rechtstexten*. Tübingen: Günter Narr.
- BACHELARD, G. (1938). *La formation de l'esprit scientifique*. París: Vrin.
- BAYO DELGADO, J. (1998). *Lenguaje judicial*. Madrid: Consejo General del Poder Judicial.
- BROTÓ, P. (1990). *Apunts de llenguatge jurídic*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- BUSSE, D. (1993). *Juristische Semantik: Grundfragen der juristischen Interpretationslehre in sprachwissenschaftlicher Sicht*. Berlín: Duncker und Humblot.
- CABRÉ, Teresa; RIGAU, Gemma (1985). *Lexicologia i semàntica*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.

- CALVO GONZÁLEZ, J. (1996). *Derecho y narración: Materiales para una teoría y crítica narrativista del derecho*. Barcelona: Ariel.
- CAPELLA, J. R. (1968). *El derecho como lenguaje: Un análisis lógico*. Barcelona: Ariel.
- CONSTANTINESCO, Léontin-Jean (1972). *Rechtsvergleichung*. Vol. II: *Die rechtsvergleichende Methode*. Colònia; Berlín; Bonn; Munic: Heymann.
- DÍAZ, E.; HELER, M. (1988). *El conocimiento científico: Hacia una visión crítica de la ciencia*. Buenos Aires: Eudeba.
- DUARTE, C. (1990). *Introducció al llenguatge jurídic*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- ECHEVERRÍA, J. (1999). *Introducción a la metodología de la ciencia: La filosofía de la ciencia en el siglo XX*. Madrid: Cátedra.
- ESTANY, A. (1993). *Introducción a la filosofía de la ciencia*. Barcelona: Crítica.
- FEYERABEND, P. (1975). *Against method*. Londres: Verso.
- GROSSFELD, Bernhard (1996). *Kernfragen der Rechtsvergleichung*. Tübingen: Mohr Siebeck.
- ITURRALDE, V. (1989). *Lenguaje legal y sistema jurídico: Cuestiones relativas a la aplicación de la ley*. Madrid: Tecnos.
- LALINDE ABADÍA, J. (1974). *Derecho histórico español*. Barcelona: Ariel.
- (1992). *Las culturas represivas de la humanidad*. Saragossa: Universidad de Zaragoza.
- LETTO-VANAMO, Pia (2002). «Legal systems and legal languages». A: MATTILA, H. *Development of legal language*. Hèlsinki: Lakimiesliiton Kustannus.
- MARÍ, E. (1987). *Derecho y psicoanálisis: Teoría de las ficciones y función dogmática*. Buenos Aires: Hachette.
- MARTÍN DEL BURGO, J. (2000). *El lenguaje del derecho*. Barcelona: Bosch.
- PRIETO DEL PEDRO, J. (1991). *Lenguas, lenguaje y derecho*. Madrid: Civitas.
- PUIGPELAT, F. (1994). *Funciones y justificación de la opinión dominante en el discurso jurídico*. Barcelona: Bosch.
- RAMÍREZ, José Luis (2002). «La retórica, pórtico de la ciencia». A: VAASAN YLIOPISTON JULKAISUJA. *Porta Scientia. Lingua specialis*. Vol. I. Vaasa, p. 19-36.
- RODRÍGUEZ AGUILERA, C. (1969). *El lenguaje jurídico*. Barcelona: Bosch.